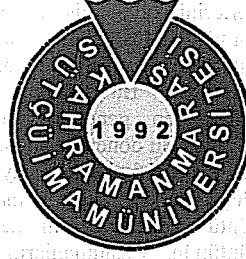

ULUSLARARASI İSLAM VE MODEL İNSAN SEMPOZYUMU

ULUSLARARASI İSLÂM VE MODEL İNSAN
SEMPOZYUMU
CİLT III

International Symposium On Islam And Model
Human

المؤتمر الدولي عن الإسلام والإنسان النموذجي

26-27-28 Nisan 2018 – KAHRAMANMARAŞ

Adres:

Kahramanmaraş Büyükşehir Belediyesi Kültür Sosyal İşler Dairesi
Başkanlığı Kültür ve Turizm Şube Müdürlüğü
(0 344 223 76 71)

&

Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dekanlığı
Tel: (0344 300 27 01)–

e-mail:

islamvemodelinsansempozyumu@gmail.com

ULUSLARARASI İSLAM VE MODEL İNSAN SEMPOZYUMU

**ULUSLARARASI İSLAM VE MODEL İNSAN
SEMPOZYUMU
26-27 NİSAN 2018**

İmtiyaz Sahibi

Fatih Mehmet ERKOÇ
Büyükşehir Belediye Başkanı

Genel Yayın Koordinatörü

Cevdet KABAKCI
Kültür ve Sosyal İşler Dairesi Başkanı

Genel Yayın Yönetmeni

Mustafa SEMERCI
Kültür ve Turizm Şube Müdürü

Editör

Prof. Dr. M.Akif ÖZDOĞAN
Doç. Dr. Faruk ÇİFTÇİ
Dr. Öğr. Üyesi Fatih TİYEK
Dr. Öğr. Üyesi Veli ABA
Arş. Gör. Sezai KORKMAZ
Arş. Gör. İrfan KARA

Yayına Hazırlayan

Ömer Yalçın OVA - Mehmet CANLI

Dizgi&Mizanpaj ve Tasarım

Arş. Gör. Sezai KORKMAZ - Arş. Gör. İrfan KARA
Fikir Ajans

ISBN

978-605-4996-62-9 (Tk.) - 978-605-4996-63-6

Basım Tarihi: 2018

Yapım & Baskı: Fikir Ajans

Yönetim Yeri

Kültür ve Sosyal İşler Dairesi Başkanlığı
Kültür ve Turizm Şube Müdürlüğü
0 (344) 225 24 15 - 16
www.kahramanmaras.bel.tr

**Bu eserin bütün hakları saklıdır. Kahramanmaraş Büyükşehir
Belediyesinden yazılı izin alınmadan kısmen veya tamamen alıntı yapılamaz,
hiçbir şekilde kopya edilemez, çoğaltılamaz, yayımlanamaz.**

ULUSLARARASI İSLAM VE MODEL İNSAN SEMPOZYUMU

İNSANIN ROL MODEL İHTİYACI VE TASAVVUFTAKİ MÜRŞİDİ KÂMİLİN FONKSİYONU

İbrahim Baz¹

ÖZET

İnsanın anlam ve kemal arayışındaki yol ve yöntemlerden biri de tasavvufur. Tasavvuf, benlik dönüşümünü gerçekleştirmiş rehberi merkeze alan bir eğitim metodudur. Seyr u süluk denilen bu eğitim, istekli yani mürid ile onu irşad eden mürşid arasında gerçekleşmektedir. Rehber kişi için tasavvuf literatüründe şeyh, pir ve mürşid gibi kavramlar kullanılmıştır. Şeyh Arapça, pir ise Farsça yaşlı anlamına gelirken burada asıl kastedilen yıllar açısından yaşlı kemale ermiş kişi değil, maneviyat açısından kemale ermiş olgun kişidir. Mürşidin rol model oluşu değişik örneklerle ifade edilebilir. Bunlar arasında en önemlilerinden biri onun mürid için kendi halini gösteren bir ayna olmasıdır. Mürşid aynasında kendisi gören mürid eksiklerini düzeltmek için bir mücadeleye girdiğinde mürşid ona bu mücadelenin yol ve yöntemini öğretir. Bunu yaparken de yalnızca tavsiyelerde bulunan bir bilgin değil bizzat haliyle gösteren bir bilge konumundadır.

Tebliğimizde özellikle modern dönemde yalnızlaşan insanın kendince arayışlarının neticesi, tasavvuf kültüründe eğitimin unsurları ve eğitimin öznesi konumunda olan mürşid-i kâmilin fonksiyonu üzerinde durulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Model İnsan, tasavvuf, seyr u süluk, mürşid.

SUMMARY

One of the ways and means of searching for meaning and ripeness of man is the sufism. Sufism is a training method that takes the guide(mürshid) center that has made the transformation of self. This training, called "seyr u süluk", takes place between the willing person(mürid) and the murshid who guided him. For the guide person, concepts such as sheikh, pir and murshid were used in mystic literature. While the Sheikh word is Arabic, pir word is Persian and their means are same: old. But the real meaning here is not the oldest person in terms of years, but the old man in terms of spirituality.

The formation of role model can be expressed with different examples. One of the most important of these is that he is a mirror for mürid to see his status. When Murshid enters a struggle to correct the deficiencies of the murid who sees himself, Murshid teaches him the way and method of this struggle. In doing so, it is not merely the information found in the referrals but a wise person who shows it personally. In our presentation we will focus especially on the function of the murshid which is the object of education in the mystic culture.

Key Words: Role Model, sufism, seyr u süluk, sheikh,

A. İNSANIN ROL MODEL İHTİYACI

Güntümüz İslam dünyasında görülen zihinsel, duygusal ve fiziki ayrılık, dağınıklık ve savrulmanın çeşitli nedenleri üzerinde durulabilir. Ancak bu savrulma ve dağınıklığın en temel nedenlerinin başında insanların kendi iç dünyalarında yaşamakta oldukları savrulma ve dağınık gelmektedir. Bu dağınıklığı toparlamak hususunda yaşanan en önemli sorunlardan biri, temsil kabiliyeti olan insan sayısının azalmasıdır. Peygamberlerin toplumları tevhid edebilmelerinin en önemli avantajı ve imkânı, bizatihi tebliğ ettiklerini temsil etmeleri ve tavizsiz yaşamış olmalarıdır. Kur'an tabiriyle üsve-i hasene olarak tanımlanan bu temsil etme sıfatı, peygamberlerden sonra da onun hayatını örnek

¹ Doç. Dr. Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Tasavvuf.

ULUSLARARASI İSLAM VE MODEL İNSAN SEMPOZYUMU

alan ulema ve evliya tarafından belli şekillerde devam etmiştir. İlahi dinlerin beşeri akımlardan ayrıldığı ve farklılaştığı hususların başında bu yön yani bir rol modelin,² bir muallimin örnekliliği üzerine inşa edilmiş olması gelmektedir. Bu örnekliliğin önemini vurgulayacak şekilde Kur'an'da peygambere itaat emredilmiş(Âl-i İmran, 3/32) peygambere itaat etmenin Allah'a itaat olduğu ifade edilmiş(Nisa Suresi, 4/80), Allah'ı sevmenin ve Allah'ın sevgisine nail olmanın peygambere tabi olmaktan geçtiğini bildirilmiştir(Al-i İmran, 3/31).³ İnsan olgunlaşma döneminden itibaren sürekli ben kimim ve yahut kim gibi olmalıyım şeklinde kendini tanıma ve kendini gerçekleştirme arayışı içerisinde. İnsan şahsiyetinin oluşum sürecinde bir başkasına muhtaçlığı yaratılış itibariyle zaruri bir haldir. Üstün gördüğü ve yücelttiği kimseye benzemeye ve ona uymaya yatkın bir fitrata sahiptir. Bu noktada Kur'an'da sıklıkla zikredilen peygamber kıssalarında olayların tarih ve mekânlarından ziyade olayda geçen şahısların karakterleri ve özellikle peygamberlerin üstlendikleri örnek rollerden bahsedilmiştir. Bu noktada, kuru bir kıssa ve tarih anlatımı değil, insanı inşa ve ihya etmeye yönü dikkat çekmektedir. Kur'an insanların yapması ve yapmaması gereken şeylerin ne olduğunu açıklarken, İslam'ın anlayış ve yaşayış boyutunda nasıl olması gerektiği Hz. Peygamberin şahsında tecessüm etmiştir. Bir başka ifade ile Kur'an ayetleri ahkâmı ortaya koyarken, Hz. peygamberin hayatı olan sünnet, bunun nasıl icra edileceğini göstermiştir.⁴ Bir nevi dinin manası, peygamberin kalbinde tecelli etmiştir.

Modern zaman insanı, kendisini kuşatan varlıklar arasında, tarihte kendisinden en uzak olduğu dönemlerden birini yaşamaktadır. Bu uzaklık aynı zamanda yaklaşma arzusu ve arama ihtiyacını doğurmaktadır. Bunun için de kendisine yol gösterecek bir kılavuza ihtiyaç duymaktadır. İnsanın kendisinden uzaklığı, yaratıcısından uzaklığının göstergesidir. Bu durum, dini tabirle cahiliyedir. Cahiliye nefse uymak, onu ilah edinmek, yaratıcıyı unutmak yahut ondan gafil olmaktır. Nefsin isteklerinin yaratıcı önünde perde olması ve ondan uzak kalma halidir. Hâlbuki din, Allah'a kurbiliyetin yolu ve yöntemidir. Günümüz insanlığı bilginin mecburu, mahkûmu ve mağduru olarak kendince büyük sözler söylerken; tarihi tecrübeden yoksun, denenmemiş ve sınanmamış bu sözler genellikle insan nefsinin yani egosunu şişirmenin ötesine geçmemektedir. Modern şehirlerin ve yaşam tarzının ayartıcı yönleri, arzu ve ihtirasın artması, kendine kendini hatırlatacak şehirlerdeki sığınma alanlarının azalması, sahip olduğu malumatın bir anlam katmaması ve nihayet rol model eksikliği insanı bu hale getirmektedir. Hâlbuki bizim eski şehirlerimizin yapısal hiyerarşisinde en üstteki yapı din ve dini eserler olmuştur. Minâreler ve mezarlar insanı kendisine

² Rol Model: Kişinin hedeflerini, tutumlarını ya da davranışlarını örnek aldığı, özdeşim kurduğu ve taklit etmeye çalıştığı insanlar ya da gruplar. Bkz. Selçuk Budak, *Psikoloji Sözlüğü*, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara 2003, s. 523.

³ Kur'an kıssalarında rol modeller hakkında bkz. Yusuf Batar, "Kur'an Kıssalarındaki Rol Modellerin Eğitsel Değeri", *Uluslararası Kişilik Ve Karakter İnşasında Dinin Yeri Sempozyumu* (10-12 Haziran 2016, Ordu), s. 192.

⁴ Sünnet ve hadisin kendisi değil, sünnet ve hadisin belli bir anlayış ve uygulamaya biçimi İslam toplumlarının inşasında oldukça etkin rol oynamıştır. Bkz. Mehmet, Görmez, "Hz. Peygamberi Örnek Almak ve Sünnete Tabi Olmanın Anlamı Üzerine", *Üçüncü 1000'e Giren İslam-Kutlu Doğum Sempozyumu*, Ankara 2005, s. 94.

ULUSLARARASI İSLAM VE MODEL İNSAN SEMPOZYUMU

ve Allah'a davet mekanlar, tekkeler ise bu davetin yolunu gösteren kapılar olagelmıştır.

Günümüz modern şehri, dini değersiz hale getirmiş ve sanki yaratıcıyı göğe göndermiştir. Şehirler ölümsüzlük davetindeler. Renkli ışıklarla birlikte fanilik duygusu, varlığın karşısında kaybetmiştir. Hâlbuki İslam medeniyetinde şehirlerin inşası her şeyden önce ahlaki bir süreç olagelmıştır. Tıpkı insanın ihyasının öncelikle hukuki değil ahlaki bir süreç olması gibi. İşte gelinen bu noktada tasavvufun insan ve İslam anlayışı ve buna bağlı olarak tarihi tecrübeye ortaya koyduğu hayat kurgusu, günümüz insanına bir alternatif ve örnek sunma imkân ve potansiyeline sahiptir. Özellikle Osmanlı Devleti'nin kuruluşundan itibaren şehirlerin dört bir yanına kurulmuş olan tekkeleri ve bu tekkelerin başında bulunan müşitleriyle, insana kendini hatırlatacak bir sığınak ve kapı olma tecrübesine sahiptir ve yetiştirdiği Hacı Bektaş-ı Veli, Yunus Emre, Mevlânâ ve Hacı Bayram-ı Veli gibi şahsiyetlerle başarısı tescil edilmiştir. Günümüzde de tasavvuf, insanın parçalı din anlayışından kurtaracak, anlam arayışına yahut anomi denilen anlamsızlık sorununa çözüm olabilecek engin bir irfanî tecrübeye sahiptir. Bu tecrübenin kendisinde tecelli ettiği kişi ise müşid-i kâmidir. Ancak belirtmek gerekir ki her alanda olduğu gibi tasavvuf ve tarikat alanında da her zaman yanlış örnekler olmuştur ve bundan sonra da olacaktır. Bunun nedenleri ve kimler olduğu tebliğimizin dışındadır. Bu tebliğde, Ahmed Yesevî, Hacı Bektaş-ı Veli, Taptuk Emre, Yunus Emre ve Mevlânâ gibi şahısları yetiştiren tasavvuf anlayışı ve bu anlayışın uygulayıcısı gerçek müşid-i kâmiller ve onların fonksiyonlara dair birkaç örnek üzerinde durulacaktır.

B. MÜŞİD-İ KAMİL'İN FONKSİYONU

Başta sanat dalları olmak üzere tecrübî eğitim alanlarında, insanın sahip olduğu yetenek kadar eğitim sürecinin inceliklerine sahip bir kılavuza ihtiyaç vardır. Kişinin sahip olduğu istidadın farkında olması ve bunu ortaya çıkarmak için gayret göstermesi ne kadar önemli ise, maharetinin marifete ulaşabilmesi için bu konuda kendisinden daha tecrübeli bir rehberin gerekliliği de o derece önemlidir. Bu konuda rehber, sayısız ayak iziyle⁵ dolu yolun tecrübesine sahip bir geleneğin temsilcisidir.

Tasavvufî hayatın yürütücüsü olan müşid-i kâmil, İslami gelenek içerisinde yetişkin eğitimini bir sistem içerisinde üstlenmiş kişilerden biridir. Medreseler ve bunların başında bulunan müderrisler genellikle daha dar ve belli kesime hitap ederken, tekkeler toplumda İslam ahlakını yaygın hale getiren merkezler olmuştur. Günümüzde insanların sığınacakları, sohbet dinleyecekleri ve edep öğrenecekleri mekânların azalmasının sorunları ve olumsuz sonuçları yaşanmaktadır. Tasavvufî eğitim aile ortamı gibidir. Şeyh manevî baba, şeyhin hanımı anne, müridler ihvan yani kardeş olarak görülür. Tasavvufî hayat ile başlanan yeni hayat ise mevlid-i manevî olarak tanımlanmıştır. Müşid-i kâmil, hayatın gayesini ve ölümün kaçınılmaz olduğunu hatırlatmak, nefsin işgaline uğramış hastalıklı kalplerin tedavi yolunu öğretmek, keramet göstermek değil keremkâr haliyle çevresindeki insanları hakikate ve Hakk'ın huzurunda bulunma hali olan ihsan makamına ulaştırmak gibi vazifeler icra etme gayretinde olmuşlardır. Kısaca iman ve İslam boyutunda doğruyu güzel yapma amacını tahakkuk ettirmenin vesilesi ve kılavuzu olmaya çalışmışlardır.

⁵ Kur'an'da geçen kıssa kelimesi iz sürmek anlamına gelmektedir: Bkz. İbn Manzûr, *Lisan'ul Arab*, Dâru'l Fikr, Beyrut 1990, s. 84-85; el-İsfehâni, R., *Müfredâtu Elfâzi'l Kur'an*, Dâru'l Kalem, Şam 2002, s. 671.

ULUSLARARASI İSLAM VE MODEL İNSAN SEMPOZYUMU

Her pratik gibi dini yaşayış da taklit ile başlar ve taklit edilenlerin içselleştirilmesi ve özümsemesi bireyin kişisel kabiliyeti ölçüsünde gelişir. Taklit süreklilik kazandıkça alışkanlık haline gelmeye başlar. Bir süre sonra alışkanlık kişilik ve nihayet kimlik haline gelmeye başlar.

Şimdi kısaca mürşidin fonksiyonunu üç madde halinde ele almaya çalışalım.

1. Mürşid Aynadır

Göz, özü itibarıyla kendisini değil, önce dıştakini görür. Bu nedenle insan, dışarı çıkarken dışarıdakilere mahcup olmamak ve saygı görmek için kendi dış görüntüsüne çeki düzen vermek amacıyla aynaya bakma ihtiyacı hisseder. Hâlbuki insan, görünen yanından daha çok görünmeyen yanlarıyla yani iç dünyası ile insandır. Bu itibarla kişinin dış görüntüsünü düzeltme ihtiyacı gibi iç dünyasını görme ve onu da düzeltme ihtiyacı vardır. Kişi, bu farkındalık düzeyine ulaştığında kâmil olmanın kabukta değil özde olduğunu anlamış olur. İşte bu noktada tasavvuf, bir eğitim metodu olarak mürşide mürşidi ayna görmesini ister. Ancak tasavvufta ayna metaforu, yalnız mürşid için değil insanın kalbini ifade etmek için kullanılmıştır.

Bilindiği üzere aynaya bakan kişi, aynada kendi yansımaları görür. Zahiren düzeltilmesi gereken yanlarını aynaya bakarak düzeltir. Ancak aynada herhangi bir buharlanma, toz, pis yahut bozulma varsa görüntü eksik ve beklenen şekilde gerçekleşmez. Bu durumda yalnız aynaya bakma niyeti ve eylemi, beklenen sonucu elde etme imkânı sunmaz. Bu nedenle duruma göre aynanın sıradan kuru bir bezle temizlenmesi, eğer bu kifayet etmiyorsa ıslak ve daha özel bir bezle silinmesi gerekir. Ayna yüzeyi temizlendikten sonra eğer uygun bir aydınlık yani ışık yok ise ayna yine fonksiyonunu icra edemez. Ayna yüzeyi temiz ve yeteri kadar aydınlık varsa bu sefer kişinin aynaya yakınlığı önem arz eder. Zira yakınlaştıkça detaylar daha net şekilde ortaya çıkar. Yakınlık halden haberdar olmaya imkân tanır.

Allah'ın tecelli mekânı olarak kalp, bu tecellileri ayna gibi yansıtan mekân olarak görülmüştür. İmanın mekânı olan kalp; isyanın, hırsın, hasedin, kinin ve buna benzer emmâre nefsin hasletlerinin mekânına dönüştüğü oranda, bu ayna olma özelliğini kaybetmeye ve ilâhî tecellilere mazhar olmaktan ve onları yansıtmaktan uzaklaşmaya başlar. Beşeri arzuların ve dünyevi hırsların otağı haline dönülür. Böylece kalpte, örneğin Rahmân sıfatının tecellisi azaldığından merhamet azalır, Hakîm sıfatının tecellisi yansımadağından hikmetten uzaklaşma görülür. Diğer sıfatların tecellileri de bu şekilde insanda daha az görülmeye başlar. İşte tasavvufun Allah'ın isim ve sıfatlarının zikrini vird edinerek kişide oluşmanı hedeflediği "Allah'ın ahlakı ile ahlaklanmak" gayesi, tecelli etmemiş olur. Bunun için kalp aynasının temizlenmesi ve tecelliye hazır hale gelmesi gerekir.

Sufiler, kalbin gafletle geçirdiği vakitlerde kuşandığı kirlilerden temizlenmesinin ve hastalıklardan kurtulmasının ana ilkesini tevbe kavramı ile ifade etmişlerdir. Tevbe; yanlış terk ve nedamet, doğruya yönelmedir. Bu yönüyle tevbe, kalbin kirlilerinin temizlenmesi için yapılan ilk eylemdir. Ancak kalbin parlaması, ibadet ve zikir ile gerçekleşir. Tasavvufta kulun acziyetini ifade etmek ve nedametini hal diliyle belirtmek için döktüğü gözyaşı da kalp aynasında kurumuş kir ve pislerin kolayca temizlenmesi için bir vesile olarak görülmüştür. Zira gözyaşı, kalbi yumuşatır. Kalp aynasında görüntünün tam olmasını sağlayan aydınlık ise kâinatın nuru Kur'an olarak görülmüştür. Bu aynada görüntünün detaylı görülmesi için de ona yakın olmak zarureti dile getirilmiştir. Tasavvuf hayatın, kalbî hayat olarak görülmesi bundandır. Sürekli kalbi kontrol ederek onu

ULUSLARARASI İSLAM VE MODEL İNSAN SEMPOZYUMU

gafletten kurtarmak ve günahtan uzaklaştırmak için zikirle meşgul etmek gerekir. Canlıların büyümesi ve olgunlaşmasında, su yani yaş ve sıcaklık yani güneş nasıl zaruret ise kalbin kemâle ermesi içinde, kalbin tevbesi olan gözyaşı ile Kur'an'ın ve zikrin ateş ve aydınlığına ihtiyaç olduğu belirtilir.

Mürşidin ayna olarak görülmesi de bu şekildedir. Mürid, mürşid aynasında kendisini görmeli ve hem dış dünyasını hem de iç dünyasını bu ayna aracılığı ile düzeltmelidir. Ayna olmamalı, aynaya bakarak kendisi olmalıdır. Mürşidin ayna metaforuyla dile getirilen mürid üzerindeki tesiri iki şekildedir. Birincisi örnek yaşantısı yani hal diliyle yansıttıklarına bakarak mürid kendi eksiklerini tespit etmek imkânına sahip olmaktadır. İkincisi ise müride ne yapması ve nasıl yapması gerektiğinin pratiklerle öğretilmesi şeklindedir. Böylece bir yandan eksiklerini tamamlarken diğer yandan Allah'ın her insana farklı düzeyde verdiği potansiyeli ortaya çıkarma, günümüz ifadesiyle kendini gerçekleştirme imkânına kavuşur. Bilindiği üzere tasavvuf ve bu okulun mürebbisi olarak mürşid, kişiyi kendine yönelten bir eğitim usulü uygular. Tasavvufi eğitim topluluk içinde ama toplu değil, bireyseldir. Eğitimin ana ilkesi kem âfât ile kemâlât olmaz şeklinde özetlenmiştir. Mürşide benzemek değil, onu örnek almak esastır. Benzemek bütünüyle taklit etmek iken örnek almak onun söz, fiil ve takrirlerinin ruhuna göre hareket etmektir. Sonuç olarak mürşid, müride kendini gösteren, bulduran ve halini bildiren kişidir.

2. Mürşid, Talibin Kendisiyle İç Savaşını Başlatan Kişidir

Mürşid aynasında kendisini gören mürid, bir yandan toplumsal hayatta herkesin şahit olduğu ve takdir ettiği üstün meziyetlerinin daha fazla farkına varırken aynı zamanda daha önce bildiği ancak üzerinde fazla durmadığı iç dünyasındaki kötü hasletlerini de tanımaya başlar. Kibir, haset, ucub, kin, şehvet, makam hırsı ve dünyaya karşı aşırı sevgi duymak gibi emmâre nefsin vasıflarını ve kendi üzerindeki tesirlerini tanımaya başlar. Bu sıfatlar, genellikle başkalarında kolayca eleştirilen hasletler iken kişinin kendisinde olduğunu öncelikle kabullenmesi oldukça zor bir durumdur ve zor olduğu için de özel bir yardıma ve yardımcıya ihtiyaç duyulabilir. İnsan gerek maddî gerekse manevî bütün hastalıklarının teşhis ve tedavisinde profesyonel bir uzmana ihtiyaç duyması gibi; haset, aşırı hürs ve kibrin küfrün kapısına götüren manevî hastalıklar olduğunu bilişsel düzeyde bilen kişi de bu hastalıklardan kurtulabilmek için bir uzman yardımına ihtiyaç olduğu idrak eder. Hekimin bedene dair hastalıklar, psikologların ve psikiyatristin aklî ve zihinsel rahatsızlıklar için yaptığını kalbin hastalıkları için yapan kişi tasavvufta mürşid-i kâmilidir.

Mürşid ile mürid arasındaki eğitim iletişimi bir hekim iletişimi gibi özeldir. Daha önce ifade edildiği üzere tasavvufi eğitim topluluk içersinde ama bireyseldir. Mürid tasavvufi eğitim sürecinde (seyr u sülûk) bildiği ve nedenlerini daha yakinen tanımaya başladığı manevî hastalıkların kendisine verdiği zararların boyutlarını öğrenmeye başlar. Bu durum, bir hastanın hastalığının mürşidin yol göstermesi ile bizatihi hastanın kendisi tarafından da teşhisi ve kabullenilmesi gibidir. İşte tasavvufi eğitimin en önemli aşamalarından birisi bu düzeyden sonra başlar ve teşhis edilen manevî hastalıktan kurtulmanın mücadelesine girilir. Tasavvufi eğitim dile getirilirken kullanılan nefsin tezkiyesi ve kalbin tasfiyesi tabirleri, öncelikle nefs-i emmârenin manevî hastalıklarından kurtulmayı ve ardından bu hastalıkların hasar verdiği, kararttığı, kirlettiği kalbin yeniden saf hale getirilmesini ifade etmektedir. Bu da bir mücadele ve mücahedeyi zorunlu kılar. Tasavvuf kültüründe önemli bir yeri olan "küçük cihattan büyük cihada dönüyoruz" hadisinin bu mücahedeyi ifade ettiği kabul edilir. Yani kişinin kendi iç dünyasında teke tek savaşı. İstek ve ihtiyaçlarını ayırıştırması, dağılan eczasını

ULUSLARARASI İSLAM VE MODEL İNSAN SEMPOZYUMU

toplaması ve nihayet manevî bir fetih için nice doğum sancıları yaşamasıdır. Bu sürece gelen kişiler genellikle tasavvufî hayatın ilk başlangıç döneminde zihni ve ruhi bunalımlar yaşamaktadır ki bu durum içte yaşanan mücadelenin dışı vurumudur. Bu dönemde, uzman bir yol arkadaşı olan müşid, kişinin iç mücadelesinde kendisine yardımcı olmaktadır. Hacı Bayram-ı Veli'nin meşhur şiirinde dile getirdiği "Nagihan bir şara vardım/Anı ben yapılırdı gördüm" dizeleri bu iç mücadeleyi ifade etmektedir. Şiirin devamındaki "Şakirtleri taş yonarlar/Yonup üstada sunarlar" dizeleri bu mücadelenin şeklini açıklar. Burada şakirtlerin yondukları taş beden mermerinden koparmaya çalıştıkları kötu vasıflardır. Ancak her kopuş gibi bu kopuş yani terk ediş de en azından bir alışkanlığın terki anlamında kolay değildir ve belli oranda can acıtır. Bu hususta bir yanlış yapılması için mürid yapıp ettiklerini müşide sunar ve onun yönlendirmesi göre yola devam eder. Bir hastanın ilaçları kullandıktan sonraki süreçte tekrar doktora muayene olması, sonraki aşamanın yeniden belirlenmesi gibi bir durumdur. Necip Fazıl Kısakürek, 1934 yılında Abdülhakim Arvâsî(ö. 1943) ile tanıştıktan sonra böyle bir süreç yaşar. Yaklaşık bir yıl boyunca içerisinde derin dalgalar ve ani gelgitler şeklinde tezahür eden kendi tabiriyle entelektüel bir kriz yaşar. Bu krizin sebebi bohem hayatın anlamsızlığı ve alışkanlıkları ile aradığı hakikat ve bulduğu anlam arasında kendini konumlandırma şeklindeki iç mücadeledir. Bir yandan nefsin hoşuna giden alkışlar ve övgüler, diğer yandan iç huzura erdiren ve varoluş gayesine yaklaşır anlamsızlıktan kurtuluşu muştulayan yeni bir hayat. Necip Fazıl, Çile isimli şiirinde bu iç mücadelesini geniş ve detaylı şekilde anlatır. Ekber Cihad isimli şiirinde ise bu mücadeleyi daha somutlaştırır. "Üstüne kum döktükçe hep üste çıkan gölge" şeklinde tanımladığı nefis ile mücadeleyi "milyonla ferdin milyonla cengi" olarak değil "tek kişinin teke tek çarpışması" şeklinde tanımlar. Necip Fazıl bizzat yaşadığı bu iç savaş ile maddi savaşın şekil olarak farklı ancak öz itibarıyla aynı olduğunu dile getirir. Buna göre dış cenkte ölenler şehit, iç cenkte ölenler yani ölmeden önce ölenler ise velidir:

Dış cenk... şehid... ölüp de ölmeyenler çevresi
İç cenk... veli... ölmeden ölenlerin töresi...

Dış cengin özgürlük için yapılması gibi, tasavvufî eğitim neticesinde de kişi kendisini bağlayan sanal bağlardan kurtularak gerçek özgürlüğe erer. Bu yönüyle kişinin kendisiyle iç savaşı sulhun ve selametın kapısıdır.

3. Müşid, Kürsüdeki Bilgin Değil, Talibin Yanındaki Bilge, Yol arkadaşı ve Hâldaştır

Tasavvufun en bilinen tanımlarından biri de onun kâl ilmi değil hâl ilmi" olduğudur. Tanımın da işaret ettiği üzere tasavvuf kültüründe killet-i kelâm denilen az konuşma kemâle erdiren en etkili usullerden biridir. Killet-i taâm ve killet-i menâm yani az yeme ve az uyuma ile bir üçlü esas halinde ele alınan az konuşma ilkesi, konuşmamayı değil tasavvufî hayatta sözün başkasına değil öze yani kişinin kendisine yönelmesine işaret eder. Her ne kadar çok konuşmanın afetleri tasavvuf klasiklerinde detaylı şekilde anlatılsa da belirtildiği üzere az konuşmanın bir yönü de kişinin yüzünü, gözünü ve sözünü özüne çevirmesi yani kendisiyle yüzleşmesidir. Sözünü tartarak söylemeyi bir alışkanlık ve davranış biçimi haline getirmesidir. Zahirî ilimlerde okuyarak ve sorarak yol alınırken; Kehf suresinde Hızır olduğu kabul edilen ilm-i ledun sahibi kişi ile Hz. Musa arasında geçen diyalogdan da yola çıkarak maneviyat yolunda mesafe almak için susmak ve dinlemek gerektiği ifade edilmiştir. Bu açıdan bakıldığında

ULUSLARARASI İSLAM VE MODEL İNSAN SEMPOZYUMU

Mevlânâ'nın Mesnevî isimli eserinin bişnev yani dinle diye başlamış olması anlamlıdır.

Dinin bir nazari tarafı bir de pratik yani ameli tarafı bulunmaktadır. Nazari kısmı olan sözlü tarafı ile fiili tarafın yani amelin birlikteliği esastır. Mürşid bu noktada temsil ile tebliğ rolünü icra etmektedir. Mürşidin hal ve edebi mürid için meyveyi olgunlaştıran bir güneş gibidir. Ondan yansımalarla ve örneklerle yani inikâs şeklinde tecellilerle olgunlaşma gerçekleşir.

Tasavvuf kültüründe de mürşid, yalnız sözlü olarak değil, sözden daha etkili bir etkiye sahip olan davranış ve hal dili ile kültürel kodları ve irfânî birikimi anlatan ve aktaran bir rol model vazifesi görülmektedir. Modern eğitim çalışmalarında da örnek olma konumunda olanların sözlerinden ziyade eylemlerinin etkili olduğu bilinmektedir. Bu yönüyle mürşid, ezberlenmiş sözleri tekrarlayan ve bilgi satan değil, daha ziyade hal diliyle konuşarak değiştirici ve dönüştürücü rol üstlenmiş, ilim yanında irfanı öğreten kişidir. Bilgi sahibi olana bilgin denilirken, bilgiyi hal haline dönüştürmüş ve içselleştirmiş kişiye bilge denilmiştir. Bu ikisinin arasındaki farkı ortaya koymak adına, vaaz ve sohbeti birbirinden ayrı görülmüştür. Tasavvufi hayatın özü sohbet olarak görülmüş, sohbet her çağa sahabe mayası çalmak şeklinde kabul edilmiştir.

Esasında Hz. Peygamberin ve peygamberlerin toplumsal değişimi tetikleyen yönleri onların söylemlerinden önce insani olarak ortaya koydukları davranış ve halleri olmuştur. Hz. Peygamberin nübüvvet öncesi dönemde adıyla özdeşleşen "el-emin" vasfı, onun nübüvvetini ilk izhar ettiği tabloda da açıkça görülmektedir. Ebu Kubeys tepesine çıkarak Mekke halkına, üzerinde durduğu dağın arkasında düşman olduğunu söylemesi durumundaki cevaplarının "el-emin" şeklinde ortaya koyduğu güven yani hal nedeniyle pozitif olacağını görmüştür.

Tasavvufi hayatta iki örneklik durumu söz konusudur. Bunlardan ilki bizzat mürşidin şahsi örnekliği, ikincisi ise aynı gayeye hedeflenmiş müritlerle birlikte oluşan yaşam ortamı. Tasavvufi eğitim metodunun manevî boyutu bir kenara bırakıldığında, eğitim psikolojisi açısından büyük öneme haiz olan rol model ihtiyacı konusunda tasavvuf taliplere böylece mürşidin şahsında ve ihvanın birlikteliğinden oluşan atmosfer ile iki örneklik sunmaktadır. Özellikle birlikte yapılan davranışların bir kişiyi örnek almadan daha fazla etkisi bulunmaktadır.

Kısaca mürşid, tebliği temsil şeklinde yapan örnek kişidir.

SONUÇ

Tasavvuf, ilmin yanında irfânî da esas alan, yalnız kâlde kalmayı eksik görüp hâli önemseyen bir ilim dalıdır. Tasavvufi eğitimin merkezinde bilgisi ve yaşantısıyla örnek olan mürşid-i kâmil vardır. Mürşid, tebliğini öncelikle temsil ile yapan kişidir. Bu yönüyle mürid için bir ayna vazifesi görür. Mürid bu aynada kendisini görerek eksiklerini tamamlar ve kemâle doğru yol alır. Burada mürşidin fonksiyonu, müride kendi halini göstermek, bildirmek ve buldurmaktır. Günümüz tabiriyle kendisini gerçekleştirmesine yardımcı olan bir antrenör ve yaşam koçu gibidir. Bunu konuda örnekliği kâl ile değil hâl ile eder. Bu manevi eğitimin müritte beklenen gelişimi gösterebilmesi için yıllarca biriktirmiş olduğu ve artık kişiliği haline gelmiş olan yanlışlarını terk etmesi gerekir. İşte mürşid, müride bunları terk etmenin yol ve yöntemini öğretir. Ancak insan, yanlış olduğunu bilse de alışkanlıklarını kolayca terk edemeyeceği için bu yanlışları değiştirme hususunda bizzat kendisiyle bir mücadeleye girmesi gerekir. Kendi içerisindeki yanlış düşünce, duygu ve bunların dışı vurumu olan davranışların olumlu olana dönüşümü için yapılacak bu iç savaşın başarıya ulaşabilmesi için mürşidin

ULUSLARARASI İSLAM VE MODEL İNSAN SEMPOZYUMU

tecrübesine ve rehberliğine ihtiyaç duyulur. Bu rehberlikte müşid, müride yalnızca ne yapması gerektiğini söyleyen kürsüdeki bir vaiz değil, bizzat söylediklerini kendisi yaşayan bir yol arkadaşıdır.

Tasavvuf, taliplerin nefs-i emmârenin manevi hastalıklarından kurtularak ontolojik gayesini ve kâinattaki konumunu öğreten bir din metodolojisidir. Kemal Sayar'ın tabiriyle insanı "ego sistemden eko" sisteme ulaştıran bir eğitim modelidir. Müşid ise müridlere aklını kullanmak yanında, akleden kalp yani kalb-i selime ulaşmanın yolunu ve yöntemini öğreten kişidir.

KAYNAKÇA

Batar, Yusuf, "Kur'an "Kıssalarındaki Rol Modellerin Eğitsel Değeri", *Uluslararası Kişilik Ve Karakter İnşasında Dinin Yeri Sempozyumu* (10-12 Haziran 2016, Ordu).

Budak, Selçuk, *Psikoloji Sözlüğü*, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara 2003.

el-İsfehâni, R., *Müfredâtu Elfâzi'l Kur'an*, Dâru'l Kalem, Şam 2002.

Görmez, Mehmet, "Hz. Peygamberi Örnek Almak ve Sünnete Tabi Olmanın Anlamı Üzerine", *Üçüncü 1000'e Girerken İslam-Kutlu Doğum Sempozyumu*, Ankara 2005.

İbn Manzûr, *Lisan'ul Arab*, Dâru'l Fikr, Beyrut 1990.